
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.42

Т. О. КОВАЛЕНКО

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИНОРОбСТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто юридичні дефекти правового регулювання виноробства та їх вплив на сучасний стан ринку виноробної продукції в Україні. Обґрунтовано заходи з мінімізації вказаних юридичних дефектів із урахуванням необхідності дерегуляції господарської діяльності та адаптації національного аграрного законодавства до вимог ЄС.

Ключові слова: вино; виноробство; виноробна продукція; суб'єкт виноробства; юридичні дефекти; мінімізація юридичних дефектів.

Коваленко Т. А. Правовые аспекты виноделия в Украине

Рассмотрены юридические дефекты правового регулирования виноделия и их влияние на современное состояние рынка винодельческой продукции в Украине. Обоснованы мероприятия по минимизации

© КОВАЛЕНКО Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

указанных юридических дефектов с учетом необходимости дерегуляции хозяйственной деятельности и адаптации национального аграрного законодательства к требованиям ЕС.

Ключевые слова: вино; виноделие; винодельческая продукция; субъект виноделия; юридические дефекты; минимизация юридических дефектов.

Kovalenko Tetyana. Legal Issues of Winemaking in Ukraine

In the article legal defects of winemaking legal regulation and their impact on current situation on wine production market in Ukraine have been considered. Measures to minimize these legal defects have been substantiated, taking into account the necessity of economic activities deregulation and national agricultural legislation adaptation with EU requirements.

Key words: wine; winemaking; wine production; subject of winemaking; legal defects; minimization of legal defects.

Одним із перспективних напрямів ведення товарного сільсько-господарського виробництва в сучасних умовах є виноробство. З часу здобуття Незалежності в Україні сформована законодавча база, завданням якої є правове регулювання господарської діяльності у сфері виноробства. Так, правове регулювання виноробства в Україні забезпечується приписами Законів України «Про виноград та виноградне вино» від 16 червня 2005 р., «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 р., Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р., підзаконних нормативно-правових актів, виданих у розвиток та на виконання зазначених законів. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України та Української академії аграрних наук від 21 липня 2008 р. № 444/74 затверджена Галузева Програма розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року.

Водночас, не зважаючи на наявну законодавчу базу, в Україні постійно скорочуються площі виноградних насаджень (за останнє десятиріччя – на 46,3 %), збільшується їх зрідженість, зменшується врожайність (майже у 2-3 рази нижча тієї, що можуть забезпечувати природна родючість ґрунту та потенційні можливості рослин). Скорочення вітчизняного виробництва винограду і вина призвело до того, що їхнє місце на ринку посіли іноземні товари¹. Така ситуація є свідченням низької ефективності законодавчих приписів, спрямованих на регулювання виноробства, внаслідок істотних прогалин, колізій та інших юридичних дефектів. Крім цього, перед Україною стоїть завдання адаптації національного аграрного законодавства до вимог ЄС у сфері виноробства.

В аграрно-правовій науці України правові проблеми виноробства не стали предметом комплексного дослідження. Окремі аспекти правового регулювання виробництва алкогольної продукції та виноробства були розглянуті у статтях Л. А. Дєткової, С. В. Дулова, Я. О. Самсонової. Правові проблеми виноградарства у контексті виробництва сировини для виноробства розкриті у роботах Я. О. Самсонової, А. М. Статівки та інших вчених. Брак спеціальних досліджень правових аспектів виноробства на сучасному етапі та важливість зазначеної галузі агропромислового комплексу для економіки України зумовлюють актуальність проведення аналізу стану законодавчого забезпечення виноробства, виявлення юридичних дефектів правового регулювання цього виду господарської діяльності та обґрунтування пропозицій щодо їх мінімізації з метою забезпечення ефективності виробництва виноробної продукції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про виноград та виноградне вино» виноробство – це сукупність організаційних і технологічних прийомів виготовлення виноробної продукції. Із даного визначення є очевидним, що змістом зазначеного виду господарської діяльності є виробництво виноробної продукції, до якої у чинному законодавстві

віднесено вина тихі, шампанські, ігристі та газовані, вермути, бренді, коньяки і алкогольні напої виноградного походження.

Однією з ознак виноробства є законодавче закріплення особливих вимог до суб'єктів виноробства. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про виноград та виноградне вино» виробництво виноробної продукції здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності за наявності в них ліцензії. Порядок отримання ліцензії для зайняття виноробством врегульований Законами України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р. та «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», а також виданими на їх виконання підзаконними нормативно-правовими актами.

Ліцензії на виробництво алкогольних напоїв видаються, призупиняються та анулюються Державною фіскальною службою України. Умовами ліцензування суб'єктів виноробства є проходження атестації та реєстрація місць зберігання спирту. Порядок проведення атестації виробництва спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів затверджено Наказом Державного комітету по стандартизації, метрології та сертифікації України від 29 лютого 1996 р. № 85.

Зазначений законодавчий підхід в частині ліцензування господарської діяльності з виноробства є чинником, що штучно стримує зростання обсягів виробництва вина в Україні внаслідок усунення з ринку виноробної продукції дрібних виробників. Адже річна плата за ліцензію на виробництво алкогольних напоїв становить 780 гривень. Крім цього, річна плата за ліцензію на право оптової торгівлі алкогольними напоями, крім сидру та перрі (без додання спирту), становить 500 000 гривень. У результаті в Україні ліцензії на оптовий продаж кінцевого продукту мають трохи більше 50 компаній, тоді як тільки в одному французькому Бордо офіційно налічується 15 тис. виробників вина².

Закріплені у чинному законодавстві умови здійснення діяльності у сфері виноробства фактично призводять до монополізації ринку виноробної продукції та унеможливають виробництво унікальних терруарних виноградних вин, оскільки продукція, вироблена з власної сировини підприємствами, що мають невеликі обсяги виробництва, після внесення плати за ліценцію на оптову торгівлю алкогольними напоями стає неконкурентоспроможною. Так, наприклад, у 2013 р. у підприємств з великими обсягами виробництва частка вартості зазначеної ліцензії у собівартості реалізованої пляшки винопродукції складала: ПАТ «ДМК «Таврія» Херсонської області – 0,9 грн., ТОВ «ПТК Шабо» Одеської області – 0,2 грн., ПАТ «Коблево» Миколаївської області – 0,3 грн. Разом з цим, у підприємств з невеликими обсягами виробництва ця частка складала: ТОВ «Велес» (ТМ «Колоніст») – 58,3 грн., ПрАТ «Одесавинпром» Одеської області – 27,0 грн., ВАТ «Зелений гай» Миколаївської області – 24,9 грн.³

Одним із шляхів виходу із зазначеної ситуації є запровадження диверсифікованого підходу при ліцензуванні виробництва виноробної продукції та оптової торгівлі нею. Зокрема, у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» № 2739 від 24 квітня 2015 р. та № 2739-1 від 5 травня 2015 р., якими пропонується звільнити від обов'язку отримувати окрему ліцензію на оптову торгівлю алкогольними напоями тих суб'єктів господарювання, які отримали ліцензію на виробництво алкогольних напоїв (вин виноградних, вин плодово-ягідних або напоїв медових) та виробляють їх з виноматеріалів виключно власного виробництва.

Чинне законодавство встановлює спеціальні вимоги до розміщення суб'єктів виноробства, які виробляють певні сорти вин, зокрема: 1) виробництво і технологічна обробка ординарних виноматеріалів

дозволяються на підприємствах первинного виноробства; 2) підприємства, які займаються витримкою виноматеріалів та розливом вин у тару відповідно до нормативних документів, можуть у разі необхідності здійснювати дообробку або обробку виноматеріалів за технологічними інструкціями; 3) вина шампанські, ігристі та газовані можуть виготовлятися у будь-якому регіоні України за місцезнаходженням виноробного підприємства; 4) переробка винограду на виноматеріали, їх витримка та обробка, виготовлення вин проводяться у спеціально обладнаних приміщеннях (цехах), використання яких для інших цілей забороняється.

Серед виноробної продукції особливе місце займає вино, яке відповідно до ст. 1 Закону України «Про виноград та виноградне вино» визначається як алкогольний напій, вироблений з винограду, міцність якого набувається внаслідок спиртового бродіння роздушених ягід або свіжовіджатого соку, а в разі виготовлення вин кріплених – підвищується шляхом додавання спирту етилового. Міцність вин може становити від 9 до 20 відсотків об'ємних.

Вина в Україні поділяються на певні види, які мають специфіку правового регулювання та різні технологічні вимоги щодо їх виробництва. Вони повинні відповідати Національному стандарту ДСТУ 4806:2007 «Вина. Загальні технічні умови» 2008 р., затвердженому наказом Держспоживстандарту України від 5 липня 2007 р. № 144. Цей стандарт поширюється на вина, що не містять діоксид вуглецю, які виробляють з виноградних оброблених виноматеріалів, розлиті у спожиткову тару і призначені для реалізації у сфері торгівлі та громадського харчування.

Незважаючи на наявну нормативно-правову базу, розвиток правового регулювання виноробства відстає від потреб практики, особливо у контексті адаптації національного законодавства до вимог ЄС. За останні п'ять років Україна наростила постачання до ЄС спиртових дистиляторів та спиртних напоїв, одержаних шляхом перегонки

виноградного вина або вичавок винограду, у 3,9 рази⁴. Водночас вимагає гармонізації із вимогами ЄС правове регулювання використання географічних зазначень при найменуванні виноробної продукції. Зокрема, відповідно до п. 3 ст. 208 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для України встановлений десятирічний перехідний період з дати набрання чинності цією Угодою, по спливу якого в нашій державні повинно бути припинено використання таких географічних зазначень виноробної продукції, як: а) Champagne, б) Cognac, в) Madera, г) Porto, ґ) Jerez /Xérès/ Sherry, ф) Calvados, г) Grappa, д) Anis Portuguêis, з) Armagnac, ж) Marsala, з) Malaga, и) Tokaj⁵. Крім цього, через негармонізованість національних стандартів якості продукції з європейськими, неспроможність задовольнити технічні, санітарні та фітосанітарні умови для експорту своєї продукції національні товаровиробники фактично усунені від торгівлі на міжнародних ринках⁶.

У науковій літературі звертається увага на необхідність удосконалення законодавчого регулювання виробництва вина контролюваного найменування⁷, яким відповідно до ст. 1 Закону України «Про виноград та виноградне вино» є вино стабільно високої якості, що виробляється за спеціальною або традиційною технологією з визначених сортів винограду суворо регламентованого географічного району, а походження і якість вина спеціально контролюються на всіх етапах виробництва сировини та готової продукції. В Україні вина контрольованих найменувань за походженням затверджуються Міністерством аграрної політики та продовольства України за поданням виноробних підприємств. Зазначеним Міністерством 26 грудня 2012 р. були затверджені Положення «Виноградні вина контрольованих найменувань за походженням» і «Методика контролю якості винограду, процесу виробництва, якості та ідентифікації виноградних вин контрольованих найменувань за походженням», які встановлюють вимоги до вин контрольованих найменувань за походженням,

процедуру присвоєння винам даної категорії, систему контролю виробництва та якості вина.

У світі статус вин контрольованих найменувань за походженням надається винам найвищої якості, походження та виробництво яких контролюється державою комплексом відповідних законодавчих актів. Згідно Регламенту Ради ЄС № 823/87 від 16 березня 1987 р., який встановлює спеціальні положення, що стосуються якості вин, вироблених у визначених регіонах⁷, кожен встановлений район виробництва вин з найменуванням за походженням повинен бути точно розмежований, наскільки це можливо, що здійснюється кожною державою-членом на основі таких чинників, які сприяють забезпеченню якості вин, вироблених в цих регіонах, зокрема: характер ґрунту, клімат, а також місце розташування виноградника.

Законодавчо не врегульованим залишається виробництво в Україні терруарних вин. Терруар – це назва складного поєднання ґрунтових, кліматичних і людських факторів, що комбінуються і управляються через досвід винороба⁸. Терруарними винами є різновид вин, виготовлення яких базується насамперед на специфіці конкретних природно-кліматичних умов (місцевий мікроклімат, ґрунти, кількість сонячних днів тощо), а також передбачає значне використання ручної праці внаслідок особливої уваги до культивування винограду, виготовлення виноматеріалів, витримки вин тощо. На відміну від вин індустриальних, терруарні вина виробляються у досить незначних кількостях. З метою заповнення вказаної прогалини, в національному законодавстві необхідно закріпити вимоги до терруарних вин як особливого різновиду виноробної продукції, а також передбачити заходи державної підтримки виробників зазначених вин.

Негативно впливають на ефективність законодавчого регулювання виноробства в Україні постійні зміни інституційно-функціонального регулювання у вказаній сфері. Так, Державна інспекція сільського господарства України, яка здійснює державний нагляд

(контроль) за додержанням державних стандартів та вимог у виробництві, реалізації, експорті та імпорті товарної продукції виноробства, перебуває у стані ліквідації, а її повноваження повинні бути передані Державній службі України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. У 2008 р. із Розділу IV «Органи, що регулюють діяльність в галузі виноробства і виноградарства та здійснюють контроль за дотриманням вимог цього Закону» Закону України «Про виноград та виноградне вино» було виключено ст. 14, яка регулювала питання створення та діяльності Державної інспекції з виноробства та виноградарства. Рекомендаціями парламентських слухань на тему «Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства і харчової промисловості України», затвердженими Постановою Верховної Ради України від 6 квітня 2009 р., було визнано необхідність внесення змін до Закону України «Про виноград та виноградне вино» в частині відновлення дії ст. 14 «Державна інспекція з виноробства та виноградарства» щодо створення зазначеної інспекції. Проте такі зміни не внесені до цього часу.

У чинному законодавстві практично відсутні ефективні економіко-правові механізми стимулювання національних виробників виноробної продукції. Суб'єкти виноробства, як виробники сільськогосподарської продукції, мають право на пільговий режим оподаткування внаслідок переходу на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності і сплати єдиного податку. Згідно з приписами ст. 291 Податкового кодексу України такі суб'єкти відносяться до четвертої групи платників єдиного податку, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, за умови, що частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків. При цьому для суб'єктів виноробства встановлені певні обмеження, оскільки вони можуть перейти на єдиний податок, якщо здійснюють виробництво виноматеріалів виноградних, вироблених на підприємствах первинного

виноробства для підприємств вторинного виноробства, які використовують такі виноматеріали для виробництва готової продукції.

Розвиток виноробства в Україні є можливим за умови забезпечення розвитку та підтримки виноградарства, що є сировинною базою виноробної промисловості. Виноградарство внаслідок своїх характерних рис (сезонність, значне залучення ручної праці, висока затратність закладення нових виноградників та догляд за ними до вступу їх у пору плодоношення тощо) об'єктивно потребує державної підтримки. Водночас, збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства, який справлявся в Україні починаючи з 1999 р. і був розрахований до 2018 р. (у перспективі – до 2025 р.), з 1 січня 2015 р. був скасований.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що в Україні діє значна кількість нормативно-правових актів у сфері виноробства, проте їх ефективність є низькою внаслідок наявності істотних юридичних дефектів, а саме: надмірне правове регулювання умов виноробства в частині ліцензування діяльності як у сфері виробництва виноробної продукції, так і оптової торгівлі нею; прогалини правового регулювання виробництва вин контрольованого найменування та терруарних вин, а також державної підтримки суб'єктів виноробства; колізії із законодавством ЄС в частині правового регулювання використання географічних зазначень при найменуванні виноробної продукції; нестабільність законодавства у сфері інституційно-функціонального забезпечення виноробства. Однією із умов підвищення ефективності правового регулювання виноробства в Україні є мінімізація вказаних юридичних дефектів із урахуванням необхідності дерегуляції господарської діяльності та адаптації національного аграрного законодавства до вимог ЄС.

1. Белоус І. В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок / Бе-

лоус І. В. – Одеса : ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова», 2014. – С. 6-7. **2.** Германова О. Виноробство в Україні : нереалізований потенціал з великою перспективою [Електронний ресурс] / О. Германова // Уніан. Інформаційне агентство. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/> **3.** Пояснювальна записка «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» щодо оптової торгівлі алкогольними напоями, виготовленими з власного виноматеріалу (не придбаного)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу w1.c1.rada.gov.ua **4.** Інтеграція аграрних секторів України та ЄС в рамках угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ucab.ua/files/Survey/Doslidjenna/Manual_UCAB_British.pdf **5.** Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейський Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 2125. **6.** Іукурідзе Е. Ж. Вина контрольованих найменувань за походженням – новий статус якості в Україні / Е. Ж. Іукурідзе // Харчова наука і технологія. – 2015. – № 1. – С. 6-12. **7.** Council Regulation (EEC) N 823/87 of 16 March 1987 laying down special provisions relating to quality wines produced in specified regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.l2d.lv/leul.php?i=11997> **8.** Кирницький О. Бути чи не бути терруарному (фермерському) виноробству в Україні / О. Кирницький // Фермер України. – 2013. – № 11. – 1-15 червня. – С 4.

Kovalenko Tetyana. Legal Issues of Winemaking in Ukraine

One of the perspective directions of agricultural commodity production in modern conditions is winemaking. In Ukraine since independence legal framework is formed, which aims legal regulation of economic

activity in winemaking. However, despite the existing legal framework, vineyards are constantly shrinking, their productivity is decreasing. This situation is evidence of low efficiency of legislative regulations aimed at regulating the winemaking, because of significant gaps, conflicts and other legal defects. In addition, Ukraine is facing the task of national legislation adaptation with EU requirements in the field of winemaking.

One of winemaking signs is legislative confirmation of special requirements to the subjects of winemaking. In accordance with Art. 4 of the Law of Ukraine «On the Grapes and Grape Wine» from June 16, 2005 production of wine products is carried out by business entities regardless of ownership if they have a license. The legal approach to the licensing of winemaking is a factor, that artificially constrains growth of wine production in Ukraine due to the removal from the market of small producers of wine products. One way out of this situation is the introduction of a diversified approach to the licensing of the production of wine products and wholesale trade of such products.

Among wine products, wine occupies a special place. According to Art. 1 of the Law of Ukraine «On the Grapes and Grape Wine» wine is defined as an alcoholic beverage, produced from grapes, whose strength is acquired as a result of alcoholic fermentation of berries or freshly-squeezed juice and, if fortified wine is produced, increased by the addition of ethyl alcohol.

Despite the existing regulatory framework, development of legal regulation of winemaking is behind the practical needs, especially within the context of national legislation adaptation with EU requirements. In particular, according to paragraph 3 of Art. 208 of the Association Agreement between Ukraine and the EU, ratified by the Law of Ukraine on September 16, 2014, transitional period of ten years after the entry into force of this Agreement is set for Ukraine, on the expiry of which in our state should be suspended the use of geographical indications of such wine products as: a) Champagne, b) Cognac, c) Madera, d) Porto, e) Jerez

/Xérès/ Sherry, f) Calvados, g) Grappa, h) Anis Português, i) Armagnac, j) Marsala, k) Malaga, l) Tokaj.

In scientific literature lawyers draws attention to the necessity to improve the legal regulation of wine of controlled name. According to Council Regulation (EEC) N 823/87 of 16 March 1987 laying down special provisions relating to quality wines produced in specified regions, each specified region shall be precisely demarcated, as far as possible on the basis of the individual vineyard or vineyard plot. Such demarcation shall take into account the factors which contribute towards the quality of the wines produced in those regions, such as the nature of the soil and subsoil, the climate and the situation of the individual vineyard or vineyard plot.

Permanent changes of institutional and functional regulation of wine-making in Ukraine also reduces the effectiveness of legislative regulation in this sphere. Thus, the State Agricultural Inspection of Ukraine, which carries out state supervision (control) over the observance of state standards and requirements in production, sales, export and import of commercial products of winemaking, is in the process of liquidation and its responsibilities should be transferred to the State Service of Ukraine on Safety Food and Consumer Protection.

The current legislation practically has no effective economic and legal mechanisms to stimulate the national producers of wine products. The special tax for the development of viticulture, horticulture and hop growing, that was introduced in Ukraine since 1999 and was intended up to 2018 (in the long term – up to 2025), was canceled from January 1, 2015.

Thus, Ukraine has a significant number of legal acts in the field of winemaking, but their efficiency is low due to legal defects, such as: excessive legal regulation of winemaking in terms of licensing both the production of wine products and the wholesale of it; gaps in legal regulation of produced in specified regions wines and of state support of winemaking subjects; conflicts with EU legislation in terms of legal regulation of geographical indications use in the names of wine products; instability of

legislation in the field of institutional and functional providing of wine-making. One of the conditions to improve the efficiency of winemaking legal regulation in Ukraine is the minimization of mentioned legal defects taking into consideration the necessity of economic activities deregulation and adaptation of national agricultural legislation with EU requirements.

Key words: wine; winemaking; wine production; subject of wine-making; legal defects; minimization of legal defects.

УДК 349.422

А. В. ПАСТУХ

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ВИРОЩУВАННЯ ТА ПЕРЕРОБЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА

Розглянуто теоретичні аспекти дослідження об'єктів правовідносин щодо вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, надано визначення поняття об'єктів правовідносин щодо вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини, проведено аналіз чинного законодавства України у цій сфері.

Ключові слова: об'єкти правовідносин, відносини щодо вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, біомаса.